

DİNİ YÜKLEME ÖLÇEĞİNİN PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

THE PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE SCALE OF RELIGIOUS LOADING

*Doç. Dr. Adem ŞAHİN**

*Yrd. Doç Dr. Kasım TATLILIOĞLU***

*İsmail KÜÇÜKKÖSE****

ÖZET

Bu çalışmada dini yükleme ölçeği, geçerlik ve güvenilirlik açısından sınanmıştır. Çalışmaya Konya il merkezinden 385 kişi katılmıştır. Ölçeğin geçerliğine ilişkin bulgular, toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı; kapsam, yapı, halihazır ve ayırtedicilik geçerlikleri ile sağlanmıştır. Ölçeğin 6 temel faktör çerçevesinde yapılandırıldığı ve geçerli olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bulgular, Cronbach alfa, test-tekrar test güvenilirliği, Spearman Brown iki yarı test korelasyonu teknikleri ile sağlanmıştır. Bulgular ölçeğin güvenilirlik katsayılarının yeterli olduğunu ortaya koymuştur. Madde analizi kapsamında ise madde-toplam korelasyonu ve madde ayırtedicilik geçerliği teknikleri kullanılmıştır. Ölçek maddelerinin benzer özellikleri ölçebildiği ve dini yükleme yapanlarla yapmayanları ayırt edebildiği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dini Yükleme Ölçeği; geçerlik; güvenilirlik; tutarlılık; faktör analizi.

Çalışmanın Türü: Araştırma makalesi

ABSTRACT

In this study, the scale of religious loading has been tested in respect with validity and reliability. This study included 385 people from Konya city center. Findings concerning the validity of the scale were provided with a total score that revealed

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikoloji Bilim Dalı Öğretim Üyesi

** Yrd. Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölüm Başkanı. kasimtatili@hotmail.com.

*** Selçuk Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

the relationship between sub-scales and sub-scales Pearson product moment correlation coefficient, scope, structure, current and distinctive validities. It has been found out that the scale was structured under 6 main factors and that it was valid. The findings concerning the reliability of the scale were provided with Cronbach's alpha, test-retest reliability; Spearman Brown split half correlation techniques. Results showed that the reliability coefficients of the scale were adequate. In the scopes of item analysis, the item-total correlation and item distinctive validity techniques were used. It appeared the findings that the scale items were able to measure similar properties and were able to distinguish those who made religious loading and those who did not.

Key Words: *Religious Load Scale; validity; reliability; consistency; factor analysis.*

The type of research: *Research article.*

1. GİRİŞ

Yükleme kavramı, meydana gelen olayların, durumların ve davranışların nedenleri hakkında kişinin yaptığı çıkarsamalar olarak tanımlanmaktadır. Bu çıkarsamalar, olası nedensel etkenler, meydana gelen olay ve durumlar hakkında bilgi edinmeyi ve bu bilginin işlenmesini gerektirmektedir (Tankışi, 2007).

Bilindiği gibi birey, yaşadığı tecrübeleri ve gözlemlediği hadiseleri anlama ve açıklama ihtiyacı içerisinde. Böyle bir ihtiyaç ile güdülenen kişi büyük ölçüde kendisini tatmin edecek bir takım açıklamaları arama, bulma ve bunları sınamayla meşguldür. Çünkü o, gerek fiziksel gerekse sosyal çevresinde olup bitenlere bir anlam vermek zorundadır. Esasen kişi bu şekilde çevresine uyum göstererek çeşitli davranışlarda bulunabilir. Aksi takdirde o, kendisini psikolojik bir boşlukta hissederek ruhsal ve zihinsel bir takım rahatsızlıkla karşı karşıya kalabilir. Kuşkusuz bu da insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle olan ahenkli ilişkilerini alt-üst eden bir durumdur. Bundan dolayı bireyler hem fiziksel dünyada cereyan eden olayları, hem de kişileri, grupları ve sosyal hayatta meydana gelen hadiseleri kendileri için anlamlı kılacak açıklamalara ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç ise, onları harekete geçirerek çeşitli nedensel atıflar yapmaya, yani “bunun sebebi nedir?” sorusunu sorarak buna cevap aramaya götürmektedir (Deschamps, 1990; Spilka ve ark., 2001; Küçükcan ve Köse, 2000’den nakl. Yapıcı, 2003, s.128).

Çeşitli olayların nedenleri çoğunlukla doğrudan doğruya gözlenebilen şeyler değildir. Bu olayları algılayan birey birtakım nedensellik bağları kurarak bunlara çeşitli nedenler yüklemektedir (Onaran, 1981, s.219). Bu konuda, Rotter (1966) bireyleri içsel ve dışsal yüklem yapanlar şeklinde sınıflandırmaktadır. İçsel yüklem yapanların, davranışları ve bunları izleyen sonuç-

lar arasında güçlü bir bağ kurmasına karşın; dışsal yükleme yapanlar davranışları ve bunları izleyen sonuçlar arasında güçlü bir bağ kuramazlar (Ahles, 2004). Yani içsel yükleme yapanlar, olayların nedeni olarak kendilerini görürken, dışsal yükleme yapanlar olayların nedenini kendisinin dışında yer alan faktörlerde ararlar.

Dışsal yüklemeler; genel çevre, davranışlar için ödül ve cezalar, şans, işin doğası ve benzeri şeylerken, içsel yüklemeler; kişisel özellikler, güdüler, heyecanlar, tutumlar, yetenek, çaba ve kişiye ait benzer şeyler olabilmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003). Jones ve Davis'e (1965) göre, bir davranışın içsel nedenlerden mi yoksa dışsal nedenlerden mi kaynaklandığına ilişkin çıkarsamada bulunabilmek için o davranışın toplumsal açıdan onaylanabilirliğine bakmak gerekmektedir. Eğer davranışın toplumsal açıdan onaylanabilirliği düşük (kınanan, normal dışı, kurallara uymayan) ise, bu durumda insanlar çevresel etmenlerin davranışın nedeni olabilecek kadar güçlü olmadığını, dolayısıyla davranışın nedeninin içsel olduğunu varsayarak kişilik özelliklerine yüklemelerde bulunurlar (İşinsu Halat, 2009).

Gredler'e (1992) göre, yüklemeler bireyde çeşitli duyguların yaşanmasına yol açmaktadır. Sonuçları pozitif, içsel, kontrol edilebilir ve kararlı nedensel yüklemeler bireyde gurur duygusunun yaşanmasını ve özgüven duygusunun güçlenmesini sağlar; sonuçları negatif, içsel, kontrol edilebilir ve kararlı nedensel yüklemeler utanma ve suçluluk duygularının yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca sonuçları pozitif, kontrol edilemez ve dışsal nedensel yüklemeler, bireyde minnettarlık duygularına yol açarken; sonuçları negatif, kontrol edilemez ve dışsal nedensel yüklemeler kızgınlık duygularının yaşanmasına neden olmaktadır (Sucuoğlu, 2003).

İnsanlar farklı olay ve davranışlara yönelik açıklamalarda bulunurken geçmiş deneyimlerini ve son zamanlardaki beklentilerini göz önünde bulundurarak benzer açıklamalar yapmaya çalışırlar (Volpe ve Levin, 1998'den nakl. Piri ve Kabakçı, 2007, s.199). Bu noktada din, geçmiş deneyimlerin bir parçası olarak hem beklentilerin hem de meydana gelen olayların, durumların ve davranışların nedenleri hakkında bireyin yaptığı çıkarsamaların bir şekillendiricisi olarak devreye girebilmektedir. Bu nedenle din psikologları, yükleme davranışı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi analiz etmeye yönelik araştırmalarını Proudfoot ve Shaver'in, yükleme teori ve kavramlarını ilk defa din psikolojisi araştırma alanına taşıdıkları 1975 tarihinden sonra yapmaya başlamışlardır (Spilka ve Schmidt, 1983, s.326).

Dini ve dini olmayan açıklamaları kullanma konusunda bireysel farklılıklar söz konusudur. Dini ve dini olmayan anlam ve inanç sistemlerinin bireyden bireye farklılaşan kullanımı; terbiye, eğitim vb. sosyal etkilerin bir işlevi

olarak ortaya çıkmaktadır. Dini ve dini olmayan anlam ve inanç sistemleri, bireysel farklılıklara bağlı olarak gücü ve çeşitliliği heterojenlik arz etmektedir. Tanrı'ya yakınlık ve fundamentalizm açısından ortaya çıkan bireysel farklılıklar, Tanrı'ya yapılan yüklemeleri etkileyebilmektedir.

Olumlu benlik bilinci oluşturma ve koruma sürecinde önem derecesi bireyden bireye farklılaşan dini ve dini olmayan etkenler, bireylerin dini ve dini olmayan yükleme eğilimlerini etkilemektedir (Spilka ve ark., 1985). Konuyu biraz daha açacak olursak, bir kimsenin özsaygısı, Tanrı tarafından sevilmesi veya kişinin dini anlamda gerçekten ahlaki değerlere sahip birisi olduğuna inanması gibi dini inanışlara bağlı olabilir. Bununla birlikte, bir başkasının özsaygısı diğer insanlar tarafından sevilme, başarılı olmak veya toplumun kabul ettiği ahlaki değerlere sahip olma gibi dini olmayan faktörlerden beslenebilir. Başka bir deyişle kişiliği ve özsaygısı dini kaynaklara bağlı olanlar dini atıfları kabule daha yakındırlar. Ancak burada şu ayrımı da yapmakta fayda vardır: İçeride dönük yapıya sahip kişiler Tanrı'yı iyiliksever, tolerans sahibi ve ihtiyaç duyduklarında ihtiyaçlarını karşılıyor olarak görürler. Bunun tersine, daha sert ve katı bir Tanrı tasavvuruna sahip olan dışa dönük dindarlar, çoğu zaman tehdit edildikleri duygusuna kapılabilirler, bu da onların özsaygılarının düşüş göstermesine neden olabilir. Dolayısıyla bu tür kişiler Tanrı'ya daha ziyade şartlı atıf yaparlar. Mesala, "Tanrı'nın yardımı istenildiği zaman değil de sadece kriz zamanında yetişir" düşüncesi bu tür şartlı atıflara örnek olarak verilebilir (Batman, 2008, s.8).

Yapılan atfın dinî mi yoksa din dışı sebeplerden mi beslendiği hususunda bir karara varabilmek için atfedenin özellikleri, atfedenin içinde bulunduğu durum, olayın özellikleri ve olayın cereyan ettiği ortam olmak üzere dört temel faktöre dikkat edilmesi meseleyi anlamada yeterli olabilir. Başka bir deyişle, atfedenin dini, Tanrıyı ve sosyal hayatı algılama ve değerlendirmesi, dindar bir kişi olup olmaması, dinî tutumlarının kuvvetli ya da zayıf olması, içe ya da dışa dönük dindarlık eğilimi göstermesi, dinî dogmatizm, dinî fanatizm ve kişisel özsaygı düzeylerinin yüksek veya düşük olması atfedenin özelliklerinden hareketle atfın dinî ya da seküler bir içeriğe sahip olup olmadığını anlamaya imkân vermektedir. Atfedenin grup baskısı altında bulunup bulunmaması, konu hakkında yeterli derecede nesnel bilgiye sahip olup olmaması, o andaki dinî uyarıcıları algılama düzeyi, mutlu-mutsuz, sevinçli-öfkeli olması vs. atfın muhtevasını belirlemeye hizmet etmektedir. Olayın beklenen ya da beklenmeyen, hızlı ya da yavaş bir şekilde gelişmesi, yaşanan tecrübelerin kişiyi doğrudan ilgilendirip ilgilendirmemesi kısaca olayın özellikleri de bu hususta belirleyici bir role sahiptir. Nihayet olayın kutsal kabul edilen bir zamanda ya da mekânda gerçekleşmesi veya dua ve sadaka başta olmak üzere ibadetlerin ifasından sonra meydana gelmesi de atfın içeriğinin dinî

olup olmamasını etkileyen faktörlerdendir (Spilka ve ark., 2001; Küçükcan ve Köse, 2000'den nakl. Yapıcı, 2003, s.148).

İnsanların, yaşantılarını ve olayları belli bir takım sebeplere yükleyerek açıklamaya çalışmalarının gerisinde dünyadaki olayları anlamlı olarak algılama, tahmin ve kontrol etme ihtiyacı ile özsaygı ve özbenliklerini güçlendirme ve koruma dürtüsü bulunmaktadır.

Dini inançların, önemli bir özelliği inananlarına bir bakış ve yaklaşım tarzı kazandırmasıdır. İnanan insan, bu bakış ve yaklaşım tarzından hareketle meydana gelen olayların meydana geliş şekli, kaynağı ve arka plandaki güç hakkında yaptığı açıklamalarını anlamlı kılan dini içerikli kavramlar kullanmaya başlar. Bu açıdan dini semboller ile inanç sistemleri birer anlam kaynağıdır.

Bütün dinler, belirli davranış kalıplarına uyulması, emredilen ibadet ve ritüellerin yerine getirilmesi suretiyle Tanrı'nın kontrolü vasıtasıyla her şeyin iyi olacağı şeklinde sundukları bir mekanizma ile insanların gelecekteki sonuçları tahmin ve kontrol etme ihtiyacını doyurmaktadırlar (Spilka ve ark., 1985).

Thompson'a göre dini inançlar, trajik olayların yaşandığı durumlarda anlam sisteminin devamlılığının sağlanabilmesi için; gelecekteki olayların tahammül edilebilir olduğuna dair teminatı verme, olayın olumsuz sonuçları ile bir arada bulunan olumlu sonuçları belirleme ve olayın bir rastlantı olmayıp, bir planın parçası olduğunu tespit etmek suretiyle, inanan insanın olayı açıklamasını kolaylaştırmakta böylece benliğin korunmasını sağlamaktadır (Yaparel, 1994).

Bu araştırmada, sosyal psikolojinin önemli konularından olan ve yukarıda kuramsal çerçevesi oluşturulan yükleme ve dini yükleme konularının kuramsal çerçevesi dâhilinde bir dini yükleme ölçeği oluşturulmuş olup, geçerlik ve güvenilirliği sınanmaya çalışılmıştır.

2. METOD

Ölçeğin geçerlik ve güvenirliliğinin sağlanabilmesi amacıyla geçerlik kapsamında kapsam geçerliği, yapı geçerliği, halihazır geçerliği, ayırtedicilik geçerliği, toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı; güvenirlilik kapsamında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, test-tekrar test güvenirliliği (McIntire ve Miller, 2000), Spearman Brown iki yarı test korelasyonu; madde analizi kapsamında ise madde-toplam korelasyonu (Şahin, 2006) ve madde ayırtedicilik geçerliği yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Veriler SPSS 17 paket programı ile analiz edilmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Konya İli, çalışma evrenini ise Konya İl Merkezi oluşturmaktadır (Karasar, 2006). Konya İl Merkezi'nde bulunan Selçuklu, Meram ve Karatay İlçe Nüfus Müdürlüklerinin web sitelerinden alınan 2007 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre Konya İl Merkezinde 1 milyon 19 bin 755 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 466 bin 233'ü Selçuklu İlçesinde, 304 bin 696'sı Meram İlçesinde, 248 bin 826'sı ise Karatay İlçesinde yaşamaktadır.

Sekaran'a (1992) göre, nüfusu 100 bin ile 10 milyon arasında değişen evrenden alınacak örneklemin nüfusu 384 olmalıdır. Olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme ile Konya İl Merkezinde bulunan her bir ilçenin örnekleme temsiline sağlanabilmesi için örneklemin büyüklüğü, her bir ilçenin nüfus sayısına bağlı olarak oranlanmıştır. Bu oranlanma neticesinde Selçuklu İlçesi'nden 176 kişi, Meram İlçesi'nden 115 kişi ve Karatay İlçesi'nden 94 kişinin katıldığı bir örneklem oluşturulmuştur. Örnekleme alınan kişiler her bir ilçenin nüfus sayısına bağlı olarak basit tesadüfi örnekleme ile seçilmişlerdir (Altunışık ve diğ., 2007).

Örnekleme alınan kişilerin yüzde 54,5'i (210) bay; yüzde 45,5'i (175) ise bayandır. Yaşları 18 ile 70 arasında değişmektedir.

3. BULGULAR

3.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Geçerlik kapsamında yapılan kapsam, yapı, ayırtedicilik ve halihazır geçerliklerine; toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısına ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

3.2. Ölçeğin Kapsam Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin geliştirilmesi ile kapsam geçerliği, Lester ve Bishop'un (2000) altı aşamadan oluşan ölçek geliştirme ve kapsam geçerliği oluşturma süreci izlenerek sağlanmıştır. Bu süreçte, ilk adım olarak dini yüklemeler konusu ile ilgili literatür taranmış ve Konya İl Merkezi'nde bulunan her üç ilçeden tesadüfi olarak seçilmiş toplam 90 kişiye "Kişisel olarak yaşadığınız problemlerin nedenlerini Din'le ilişkilendirir misiniz? Cevabınız evet ise nasıl ilişkilendirdiğinizi bizimle paylaşır mısınız? şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Açık uçlu soruyu yanıtlayan 60 kişiden alınan cevaplar ve literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda 40 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. 40 madde üzerinde yapılan incelemeler neticesinde aynı amaca hizmet ettiği ve anlaşılmasında zorluk yaşanabileceği düşünülen 3 madde çıkarılmıştır. Geri-

ye kalan 37 maddeden oluşan ölçek formu, maddelerinin anlaşılır olup olmadığının tespiti amacıyla Konya İl Merkezinde tesadüfi olarak seçilmiş 80 kişiye mülakat yoluyla uygulanmıştır. Alınan geribildirimler neticesinde bazı maddeler düzeltilmiş, bazı maddelerin ise aynı amaca hizmet ettiği neticesine varıldığından ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 32 maddeden oluşan ölçek formu, 5'i İlahiyat, 5'i ise Rehberlik ve Psikolojik Danışma bölümü mezunu olmak üzere toplam 10 kişinin görüş ve önerilerine sunulmak suretiyle uzman görüşlerine dayalı kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. 3 maddenin dini yüklemeler konusu ile ilgili olmadığı gerekçesi ile; 2 maddenin ise ölçekte aynı amaca hizmet eden başka 2 madde bulunduğu gerekçesi ile ölçekten çıkarılması önerilmiştir. Ayrıca dini yüklemeler konusu ile ilgili olduğunu düşündükleri 1 madde eklenmesi istenmiştir. Böylece uzman görüşlerine dayalı olarak kapsam geçerliği sağlanan ve son şekli verilen 28 maddelik bir dini yükleme ölçeği oluşturulmuştur. Oluşturulan dini yükleme ölçeğinin niceliksel olarak da geçerlik ve güvenilirliğinin tespit edilebilmesi amacıyla aşağıda bulgularına yer verilen geçerlik ve güvenilirlik yöntem ve teknikleri de uygulanmıştır.

3.3. Ölçeğin Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular

Kapsam geçerliği yapılan dini yükleme ölçeğinin, yapı geçerliğinin sağlanabilmesi için örneklemden elde edilen verilerin, açımlayıcı faktör analizine tabi tutulup tutulamayacağını tespiti amacıyla Bartlett Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlik testi yapılmıştır.

Bartlett Küresellik Testi, her biri değişken olarak kabul edilen ölçek maddeleri arasındaki korelasyonların yani ilişki katsayılarının genel olarak anlamlı olup olmadığını tespit etmek amacıyla uygulanan bir testtir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlik testi ise adından da anlaşılacağı üzere örneklemden elde edilen verilerden yola çıkarak örneklemin yeterli olup olmadığını tespitini sağlayan bir testtir.

Pallant'a (2001) göre, elde edilen verilere faktör analizinin uygulanabilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlik ölçüsünün 0.60 ve üzerinde olması; Bartlett Küresellik Testinin ise anlamlı çıkması gerekir. Verilere ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlik ölçüsü ve Bartlett Küresellik Testinin sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterlik Ölçüsü ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterlik Ölçüsü		0,804
Bartlett Küresellik Testi	Approx. Chi-Square	12980,700
	Serbestlik Derecesi	351
	Anlamlılık	0,000**

**P< 0,01

Tablo 1 incelendiğinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlik ölçüsünün, aranan ölçüt olan 0,60 değerinden yüksek olduğu; Bartlett Küresellik Testi sonucunun ise 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir [$\chi^2_{(351)}=12980,700$, $p<0,01$].

Bu sonuçlar, faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli ön şartların yeterli olduğunu göstermektedir. Böylece ölçeğin faktör yapısının belirlenebilmesi yani temel boyutlarının ortaya çıkarılabilmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Açımlayıcı faktör analizi, değişkenler yani ölçek maddeleri arasındaki ilişkiye dayanarak ölçeğin temel boyutlarının belirlenmesine imkân tanıyan bir yöntemdir (Kline, 2000). Açımlayıcı faktör analizi kapsamında öncelikli olarak temel bileşenler analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizinde, özdeğeri 1'den büyük olan faktörler dikkate alınmıştır. Böylece ulaşılan döndürülmemiş faktör analizi çözümü yani başlangıç faktör analizi çözümü incelendiğinde ölçeğin, özdeğeri 1 ve yukarısında olan 6 temel faktör ve özdeğeri 1'den küçük olan 21 faktör olmak üzere toplam 27 faktöre sahip olduğu görülmektedir. Bu faktörlerin özdeğerine, açıkladığı varyansa ve açıklanan kümülâtif (toplam) varyansa ilişkin bilgiler tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Döndürülmemiş Faktör Analizi Çözümü Sonuçları.

Faktörler	Özdeğeri	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
1	13,753	50,939	50,939
2	2,536	9,391	60,330
3	1,636	6,059	66,389
4	1,493	5,529	71,919
5	1,161	4,298	76,217
6	1,117	4,138	80,355
7	0,807	2,990	83,345
8	0,661	2,446	85,792
9	0,646	2,394	88,186
10	0,475	1,759	89,945
11	0,394	1,460	91,405
12	0,361	1,335	92,740
13	0,311	1,151	93,891
14	0,254	0,940	94,831
15	0,238	0,880	95,711
16	0,221	0,817	96,528
17	0,195	0,723	97,250
18	0,172	0,638	97,889
19	0,135	0,498	98,387
20	0,115	0,424	98,811
21	0,085	0,316	99,127
22	0,065	0,241	99,368
23	0,057	0,210	99,578
24	0,037	0,139	99,717
25	0,036	0,135	99,851
26	0,026	0,097	99,949
27	0,014	0,051	100,000

Tablo 2'deki sonuçlar incelendiğinde ölçeğin, özdeğeri 1 ve yukarısında olan toplam 6 temel faktöre sahip olduğu ve bu 6 temel faktörün toplam varyansın % 80,355'ini açıkladığı görülmektedir. Bu sonuç ve Scree Plot grafiği incelendiğinde, ölçeğin 6 temel faktör çerçevesinde yapılandırılması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Çünkü Scree Plot grafiğinde 6'ncı temel

faktörden sonraki faktörlerin özdeğerlerinde hızlı bir düşüş olduğu, özdeğerlerin 1'den küçük ve birbirlerine yakın sonuçlar verdiği görülmektedir. Varılan bu netice, Tablo 2'deki değerlerle de tutarlılık göstermektedir.

Başlangıç faktör analizi çözümü ile ulaşılan Faktör (Component) Matrisi incelendiğinde, 24. madde hariç ölçeğin diğer bütün maddelerinin en az herhangi bir faktör kapsamında 0,30 ve yukarısında bir faktör yüküne sahip olduğu görülmektedir. Merenda'ya (1997) göre, bir ölçeğin faktör eksen döndürme yöntemlerine tabi tutulabilmesi için maddelerinin faktör yüklerinin en az herhangi bir faktör kapsamında 0,30 ve yukarısında bir faktör yüküne sahip olması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı 24. madde, 0,30 ve yukarısında herhangi bir faktör yüküne sahip olmadığı tespit edildiğinden ölçekten çıkarılmıştır.

Başlangıç faktör analizi çözümü ile ulaşılan Faktör (Component) Matrisinde yer alan ve özdeğeri 1'den büyük olan 6 temel faktörün her birinde, birbirinden farklı faktör yüküne sahip ölçek maddelerinin belli faktörlerde yüksek yüklemeler ancak diğerlerinde ise düşük yüklemeler yapmasını sağlamak suretiyle faktörlerin isimlendirilmesinin ve yorumlanmasının kolaylaştırılması amacıyla 24. madde hariç ölçeğin her bir maddesinden elde edilen verilere faktör eksen döndürme yöntemi olan Ortogonal (Dikey) eksen döndürme yöntemi; bu kapsamda ise Varimax uygulanmıştır (Altunışık ve diğ., 2007). Ortogonal (Dikey) eksen döndürme yöntemi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Ortogonal (Dikey) Eksen Döndürme Yöntemi Sonuçları

Faktörler ve Kapsamındaki Maddeler	Varimax Faktör Yüğü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
Yaşadığım ya da yaşamakta olduğum problem/problemler; ...			
I. Faktör (Karakter Zaafiyetiyle İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 5,302			
1.insanlara karşı kolaylaştırıcı olmayışından kaynaklanmaktadır.	0,820	19,638	19,638
2.insanlara karşı hoşgörülü olmayışından kaynaklanmaktadır.	0,820		
3.öfkeli olmamdan kaynaklanmaktadır.	0,757		

4.insanlara karşı kin ve düşmanlık duyguları içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0,647		
5.kibirli olmamdan kaynaklanmaktadır.	0,610		
6.yardımsaver olmayışından kaynaklanmaktadır.	0,594		
7.hırs ve ihtiras içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0,585		
8.hased (bir kimsenin bir şeye sahip olmasını istememekle beraber sahip olduğu için kıskanmak) içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0,571		
9.dürüst olmayışından kaynaklanmaktadır.	0,560		
II. Faktör (Sosyal Sorumluluklarla İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 5,060	Varimax Faktör Yükü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
10.aileme karşı dinin emrettiği sorumlulukları yerine getirmeyişimden kaynaklanmaktadır.	0,787		
11.dul, yetim ve düşkünlere karşı dinin emrettiği sorumlulukları yerine getirmeyişimden kaynaklanmaktadır.	0,755		
12.kul hakkına özen göstermeyişimden kaynaklanmaktadır.	0,736	18,740	38,379
13.Allah'ın emrettiği yoldan rızkımı kazanmamaktan kaynaklanmaktadır.	0,726		
14.dinle ilgili kutsal değerlere saygı göstermeyişimden kaynaklanmaktadır.	0,720		
15.doğru sözlü olmayışından kaynaklanmaktadır.	0,677		

III. Faktör (İbadetsizlik ve Allahın Muamelesi ile İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 4,041	Varimax Faktör Yüğü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
16.emrettiği gibi yaşamadığım için Allah'ın bana verdiği bir cezadır.	0,772	14,966	53,344
17.Kur'ân-ı Kerim'e göre yaşamadığım için Allah'ın bana bir uyarısıdır.	0,738		
18.Allah'ın bana yönelik bir takdiridir.	0,720		
19.ibadetlerimi yapmayışımdan kaynaklanmaktadır.	0,711		
20.Allah yolunda gitmeyişımdan kaynaklanmaktadır.	0,680		
IV. Faktör (Kader ve İmtihan ile İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 2,764	Varimax Faktör Yüğü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
21.Allah'ın beni sınadığı (denediği) bir imtihandır.	0,831	10,239	63,583
22.kaderimin bir parçasıdır.	0,810		
23.Allah'ın bana bir iyiliğidir.	0,775		
V. Faktör (Ahlaki Çöküntü ile İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 2,398	Varimax Faktör Yüğü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
24.içinde bulunduğum ahlaki çöküntünün bir sonucudur.	0,865	8,883	72,466
25.dinimizin yasaklamasına karşın nikâhsız birlikteliğimden kaynaklanmaktadır.	0,807		

VI. Faktör (Allah'a Muhalefet ve Allah'ı İnkâr ile İlgili Dini Yüklemeler) Özdeğeri: 2,130	Varimax Faktör Yüğü	Açıkladığı Varyans %	Açıklanan Kümülatif Varyans %
26.Allah'ın varlığını inkâr etmemden kaynaklanmaktadır.	0,792	7,889	80,355
27.Allah'a isyanımdan kaynaklanmaktadır.	0,710		

Tablo 3 incelendiğinde, ölçeğin 6 temel faktör çerçevesinde yapılandırıldığı, her bir faktörün özdeğerinin aranan ölçüt olarak 1'den büyük olduğu, birinci faktörün toplam varyansın % 19,638'ini; ikinci faktörün toplam varyansın % 18,740'ını; üçüncü faktörün toplam varyansın % 14,966'sını; dördüncü faktörün toplam varyansın % 10,239'unu; beşinci faktörün toplam varyansın % 8,883'ünü; altıncı faktörün toplam varyansın % 7,889'unu; faktörlerin tamamının ise kümülâtif (toplamlı) olarak toplam varyansın % 80,355'ini açıkladığı ayrıca her bir maddenin varimax faktör yükünün Merenda'nın (1997) önerdiği gibi 0.30 ve yukarısında olduğu görülmektedir.

3.4. Ölçeğin Ayırtedicilik Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin, yaşanmış ya da yaşamakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücünü taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi amacıyla örneklemdaki toplam 385 kişinin ölçekten ve ölçeğin her bir alt boyutundan aldıkları puanlar en küçükten en büyüğe doğru sıralanmış olup, ölçekten ve ölçeğin her bir alt boyutundan en düşük puan alan bireylerin % 27'si ile en yüksek puan alan bireylerin % 27'sinin puanları ilişkisiz örneklemler için T-Testi (Independent Samples T-Test) ile karşılaştırılmıştır. Aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı test edilmiştir. İlişkisiz örneklemler için T-Testi sonuçları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. İlişkiz Örnekler İçin T-Testi Sonuçları

Grup Kaynağı	Gruplar	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Ölçek Puanı	Üst % 27	104	69,625	7,056	206	42,912	0,000**
	Alt % 27		18,721	9,826			
I. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	23,509	3,486	206	35,772	0,000**
	Alt % 27		4,019	4,326			
II. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	15,711	3,064	206	31,048	0,000**
	Alt % 27		2,750	2,955			
III. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	13,653	1,934	206	22,021	0,000**
	Alt % 27		4,932	3,545			
IV. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	7,721	1,579	206	10,985	0,000**
	Alt % 27		4,144	2,921			
V. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	5,144	1,210	206	14,110	0,000**
	Alt % 27		2,086	1,849			
VI. Alt Boyut Puanı	Üst % 27	104	3,884	2,006	206	13,946	0,000**
	Alt % 27		0,788	1,049			

**P < 0,01

Tablo 4 incelendiğinde ölçekten ve ölçeğin her bir alt boyutundan en yüksek puan alan bireylerin % 27'si ile en düşük puan alan bireylerin % 27'sinin puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ölçeğin ve ölçeğin her bir alt boyutunun yaşanmış ya da yaşamakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir (Kaner ve Kesiktas, 2008).

3.5. Ölçeğin Hâlihazır Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin, yaşanmış ya da yaşamakta olan problemlerle ilgili olarak bireylerin dini yüklemelere başvurma düzeylerini ölçebilme amacına hizmet edip edemediğini tespit etmek amacıyla, ölçeğin uygulanması aşamasında bireylere yaşadığınız ya da şu anda yaşamakta olduğunuz problem ya da problemlerin neden veya nedenlerini Din'le ilişkilendirme düzeyleri sorulmuştur. Bireylerden, Problemlerimin Nedenlerini Din'le Hiç İlişkilendirmem (0), Problemlerimin Nedenlerini Din'le Kısmen İlişkilendiririm (1), Problemlerimin Nedenlerini Din'le İlişkilendiririm (2) ve Problemlerimin Nedenlerini Din'le Tamamen İlişkilendiririm (3) seçeneklerinden birini işaretlemeleri

istenmiştir. Bireylerin işaretledikleri seçenekler doğrultusunda 0-1-2-3 dereceleri ile ölçekten alınan puanlar arasındaki ilişki Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı ile incelenmiştir. Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısına ilişkin sonuçlar Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	N	r	p
Ölçek Puanları	385	0,926	0,000**
Derecelendirme Seviyeleri			

**P< 0,01

Tablo 5 incelendiğinde, ölçekten alınan puanlar ile bireylerin kendilerini temsil ettikleri dereceler arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir [$r_{(385)}=0,926$, $p<0,01$]. Bu ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı ölçeğin, yaşanmış ya da yaşanmakta olan problemlerle ilgili olarak bireylerin dini yüklemelere başvurma düzeylerini ölçebilme amacına hizmet edebildiğini göstermektedir (Spiegel ve Stephens, 1999).

3.6. Toplam Puan ile Alt Ölçekler ve Alt Ölçekler Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Ölçeğin geçerliğe sahip olup olmadığının belirlenmesine yönelik bir diğer uygulamada, toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkinin düzeyini, yönünü ve anlamlılığını ortaya çıkaran Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısının hesaplanmasıdır (Erdoğan, 2006). Ölçeğin toplam puanı ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkiye ilişkin Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı sonuçları Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Ölçeğin Toplam Puanı ile Alt Ölçekler ve Alt Ölçekler Arasındaki İlişkiye İlişkin Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Değişkenler	N	r	P
Toplam Puan	385	0,93	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
Toplam Puan	385	0,89	0,000**
II. Alt Ölçek Puanı			
Toplam Puan	385	0,79	0,000**
III. Alt Ölçek Puanı			
Toplam Puan	385	0,56	0,000**
IV. Alt Ölçek Puanı			
Toplam Puan	385	0,63	0,000**
V. Alt Ölçek Puanı			

Toplam Puan			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,69	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
II. Alt Ölçek Puanı	385	0,82	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
III. Alt Ölçek Puanı	385	0,63	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
IV. Alt Ölçek Puanı	385	0,40	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
V. Alt Ölçek Puanı	385	0,46	0,000**
I. Alt Ölçek Puanı			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,62	0,000**
II. Alt Ölçek Puanı			
III. Alt Ölçek Puanı	385	0,59	0,000**
II. Alt Ölçek Puanı			
IV. Alt Ölçek Puanı	385	0,35	0,000**
II. Alt Ölçek Puanı			
V. Alt Ölçek Puanı	385	0,49	0,000**
II. Alt Ölçek Puanı			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,59	0,000**
III. Alt Ölçek Puanı			
IV. Alt Ölçek Puanı	385	0,45	0,000**
III. Alt Ölçek Puanı			
V. Alt Ölçek Puanı	385	0,52	0,000**
III. Alt Ölçek Puanı			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,50	0,000**
IV. Alt Ölçek Puanı			
V. Alt Ölçek Puanı	385	0,45	0,000**
IV. Alt Ölçek Puanı			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,30	0,000**
V. Alt Ölçek Puanı			
VI. Alt Ölçek Puanı	385	0,41	0,000**

**P < 0,01

Tablo 6 incelendiğinde, toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve orta ile yüksek düzey arasında (0,30-0,93) değişen bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı ölçeğin, geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

3.7. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Zamana bağlı olarak ne derece kararlı ölçüm yapabildiğini tespit edebilmek amacıyla ölçek, 60 kişilik bir gruba 4 hafta arayla iki kez uygulanmış olup, her iki ölçüm arasındaki ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı ile tespit edilmiştir. Pearson çarpım mo-

mentler korelasyon katsayısına ilişkin sonuçlar yani ölçek ve ölçeğin alt boyutlarına ilişkin test-tekrar test güvenilirliği sonuçları Tablo 7’de görülmektedir.

Tablo 7. Ölçek ve Ölçeğin Alt Boyutlarına İlişkin Test-Tekrar Test Güvenirliği Sonuçları

Ölçüm Kaynağı	Değişkenler	N	r	p
Ölçek Puanı	İlk Ölçüm	60	0,87	0,000**
	İkinci Ölçüm			
I. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,92	0,000**
	İkinci Ölçüm			
II. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,84	0,000**
	İkinci Ölçüm			
III. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,82	0,000**
	İkinci Ölçüm			
IV. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,89	0,000**
	İkinci Ölçüm			
V. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,84	0,000**
	İkinci Ölçüm			
VI. Alt Boyut Puanı	İlk Ölçüm	60	0,87	0,000**
	İkinci Ölçüm			

**P< 0,01

Tablo 7 incelendiğinde, ölçek ve ölçek alt boyutları ile 4 hafta arayla yapılan ilk ve ikinci ölçümler arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğinin yeterli olduğunu göstermektedir.

Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, I. Faktör için 0,94; II. Faktör için 0,94; III. Faktör için 0,88; IV. Faktör için 0,81; V. Faktör için 0,93; VI. Faktör için 0,82 ve ölçeğin tamamı için 0,96 olarak hesaplanmıştır.

Spearman Brown iki yarı test korelasyonu ise, I. Faktör için 0,92; II. Faktör için 0,91; III. Faktör için 0,82; IV. Faktör için 0,75; V. Faktör için 0,93; VI. Faktör için 0,82 ve ölçeğin tamamı için 0,92 olarak hesaplanmıştır.

Özgüven (2000), bir ölçeğin güvenilirlik açısından yeterli sayılabilmesi için güvenilirlik katsayısının 0,70 ile 0,80 arasında olması gerektiği şeklinde literatürde bilgi yer aldığını ifade etmektedir. Bu ölçüt açısından ölçeğin güvenilirliğinin yeterli olduğu görülmektedir.

3.8. Ölçeğin Madde Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek maddelerinin benzer özellikleri ölçüp ölçmediğinin belirlenmesi amacıyla her bir maddenin, ölçek toplam puanı ve kapsamında bulunduğu faktör toplam puanı ile arasındaki ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı ile belirlenmiş olup, sonuçlar Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8. Madde-Ölçek Toplam Puanı ve Madde-Faktör Toplam Puanı Arasındaki İlişkiye İlişkin Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Madde	Madde— Ölçek Toplam Puanı		Madde— I.Faktör Toplam Puanı		Madde— II.Faktör Toplam Puanı		Madde— III.Faktör Toplam Puanı	
	r	p	r	p	r	p	r	p
1	0,46	0,000**	0,89	0,000**				
2	0,44	0,000**	0,85	0,000**				
3	0,54	0,000**	0,81	0,000**				
4	0,64	0,000**	0,76	0,000**				
5	0,60	0,000**	0,81	0,000**				
6	0,68	0,000**	0,87	0,000**				
7	0,69	0,000**	0,80	0,000**				
8	0,74	0,000**	0,85	0,000**				
9	0,61	0,000**	0,85	0,000**				
10	0,63	0,000**			0,90	0,000**		
11	0,75	0,000**			0,88	0,000**		
12	0,72	0,000**			0,90	0,000**		
13	0,59	0,000**			0,87	0,000**		
14	0,70	0,000**			0,88	0,000**		
15	0,83	0,000**			0,82	0,000**		
16	0,85	0,000**					0,85	0,000**
17	0,78	0,000**					0,86	0,000**
18	0,86	0,000**					0,79	0,000**
19	0,81	0,000**					0,80	0,000**
20	0,72	0,000**					0,83	0,000**

Tablo 8.'in Devamı

Madde	Madde— Ölçek Toplam Puanı		Madde— IV.Faktör Toplam Pua- nı		Madde— V.Faktör Toplam Puanı		Madde— VI.Faktör Toplam Pua- nı	
	r	p	r	p	r	p	r	p
21	0,70	0,000**	0,87	0,000**				
22	0,79	0,000**	0,84	0,000**				
23	0,79	0,000**	0,83	0,000**				
24	0,81	0,000**			0,97	0,000**		
25	0,79	0,000**			0,96	0,000**		
26	0,77	0,000**					0,91	0,000**
27	0,61	0,000**					0,92	0,000**

**P< 0,01

Tablo 8 incelendiğinde, maddeler ile ölçek ve faktör toplam puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde (0,44-0,97) bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı ölçek maddelerinin, benzer özellikleri ölçebilme yeterliğine sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Büyüköztürk'e (2003) göre madde-toplam korelasyonu için aranan ölçüt, 0,30 ve daha yüksek olan korelasyon katsayısıdır.

Ölçeğin her bir maddesinin ölçtüğü özellik açısından, yaşanmış ya da yaşanmakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücünü taşıyıp taşımadığının tespit edilebilmesi amacıyla, örneklemdaki toplam 385 kişinin ölçekten aldıkları toplam puanları en küçükten en büyüğe doğru sıralanmış olup, en düşük puan alan bireylerin % 27'si ile en yüksek puan alan bireylerin % 27'sinin madde ortalama puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ilişkisiz örneklem T-Testi (Independent Samples T-Test) ile test edilmiştir (Baykul, 2000). İlişkisiz örneklem T-Testi sonuçları Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Madde Ortalama Puanları Arasındaki Farka İlişkin İlişkisiz Örneklem T-Testi Sonuçları

M	Gruplar	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
1	Üst % 27	104	2,663	0,795	206	9,325	0,000**
	Alt % 27		1,471	1,033			
2	Üst % 27	104	2,326	1,144	206	6,695	0,000**
	Alt % 27		1,269	1,134			
3	Üst % 27	104	2,730	0,578	206	11,464	0,000**
	Alt % 27		1,403	1,028			

4	Üst % 27	104	2,615	0,596	206	14,659	0,000**
	Alt % 27		0,932	1,007			
5	Üst % 27	104	1,740	1,132	206	11,755	0,000**
	Alt % 27		0,326	0,471			
6	Üst % 27	104	2,144	1,027	206	13,102	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,811			
7	Üst % 27	104	2,750	0,553	206	18,300	0,000**
	Alt % 27		0,865	0,892			
8	Üst % 27	104	2,875	0,332	206	21,441	0,000**
	Alt % 27		0,932	0,861			
9	Üst % 27	104	2,471	0,812	206	12,606	0,000**
	Alt % 27		0,942	0,932			
10	Üst % 27	104	3,000	0,000	206	17,527	0,000**
	Alt % 27		1,269	1,007			
11	Üst % 27	104	2,807	0,396	206	20,818	0,000**
	Alt % 27		0,730	0,937			
12	Üst % 27	104	2,605	0,805	206	21,486	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,621			
13	Üst % 27	104	2,413	0,705	206	12,872	0,000**
	Alt % 27		0,932	0,937			
14	Üst % 27	104	2,278	0,674	206	17,558	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,811			
15	Üst % 27	104	2,673	0,598	206	26,130	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,621			
16	Üst % 27	104	2,538	0,723	206	26,130	0,000**
	Alt % 27		0,326	0,471			
17	Üst % 27	104	2,471	0,891	206	18,849	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,621			
18	Üst % 27	104	2,807	0,396	206	41,094	0,000**
	Alt % 27		0,326	0,471			
19	Üst % 27	104	2,798	0,546	206	29,823	0,000**
	Alt % 27		0,394	0,614			
20	Üst % 27	104	2,596	0,806	206	18,442	0,000**
	Alt % 27		0,576	0,771			
21	Üst % 27	104	2,326	1,018	206	18,996	0,000**
	Alt % 27		0,259	0,440			
22	Üst % 27	104	3,000	0,000	206	34,833	0,000**
	Alt % 27		0,528	0,723			
23	Üst % 27	104	2,528	0,812	206	18,363	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,811			
24	Üst % 27	104	2,596	0,717	206	22,924	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,621			
25	Üst % 27	104	2,528	0,723	206	22,940	0,000**
	Alt % 27		0,394	0,614			

26	Üst % 27	104	2,663	0,474	206	23,881	0,000**
	Alt % 27		0,461	0,811			
27	Üst % 27	104	2,673	0,598	206	13,787	0,000**
	Alt % 27		1,144	0,959			

**P< 0,01

Tablo 9 incelendiğinde ölçekten en yüksek puan alan bireylerin % 27'si ile en düşük puan alan bireylerin % 27'sinin madde ortalama puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ölçeğin her bir maddesinin ölçtüğü özellik açısından, yaşanmış ya da yaşamakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2003).

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geçmişte yaşadıkları ya da şu anda yaşamakta oldukları problem ya da problemlerin neden veya nedenlerine ilişkin olarak bireylerin, din çerçevesinde ne düzeyde yüklemelerde bulduklarını belirlemek amacıyla hazırlanan dini yükleme ölçeğinde 6 temel boyut belirlenmiştir. Bunlar sırasıyla; karakter zaafiyetiyle ilgili dini yüklemeler, sosyal sorumluluklarla ilgili dini yüklemeler, ibadetsizlik ve Allahın muamelesi ile ilgili dini yüklemeler, kader ve imtihan ile ilgili dini yüklemeler, ahlaki çöküntü ile ilgili dini yüklemeler, Allah'a muhalefet ve Allah'ı inkâr ile ilgili dini yüklemelerdir.

Kapsam geçerliği, literatüre ve uzman görüşlerine dayalı olarak sağlanmıştır.

Yapı geçerliği, açımlayıcı faktör analizi uygulanarak sağlanmıştır. Başlangıç faktör analizi çözümü ile ulaşılan Faktör (Component) Matrisinde yer alan ve özdeğeri 1'den büyük olan 6 temel faktörün her birinde, birbirinden farklı faktör yüküne sahip ölçek maddelerinin belli faktörlerde yüksek yüklemeler ancak diğerlerinde ise düşük yüklemeler yapmasını sağlamak suretiyle faktörlerin isimlendirilmesinin ve yorumlanmasının kolaylaştırılması amacıyla 24. madde hariç ölçeğin her bir maddesinden elde edilen verilere faktör eksen döndürme yöntemi olan Ortogonal (Dikey) eksen döndürme yöntemi; bu kapsamda ise Varimax uygulanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde belirlenen 6 temel boyutun, toplam varyansın % 80,355'ini açıkladığı, ölçek maddelerinin faktör yükünün 0,30 ve yukarısında olduğu, bu değer in ise öngörülen 0,30 faktör yükü alt ölçütünü karşıladığı sonucuna varılmıştır (Merenda, 1997).

Ölçeğin halihazır geçerliği, dini yüklemeye ilgili bir ölçüt ile bireylerin ölçekten aldıkları toplam puan arasındaki ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığının Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı ile hesaplanması suretiy-

le belirlenmiştir. Bulunan ilişki düzeyinin yüksek ve anlamlı; yönünün ise pozitif olması ölçeğin halihazır geçerliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin ayırtedicilik geçerliği, ölçekten ve ölçeğin her bir alt boyutundan en düşük puan alan bireylerin % 27'si ile en yüksek puan alan bireylerin % 27'sinin puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının ilişkisiz örneklemeler için T-Testi (Independent Samples T-Test) ile test edilmesi suretiyle belirlenmiştir. Ölçekten ve ölçeğin her bir alt boyutundan en yüksek puan alan bireylerin % 27'si ile en düşük puan alan bireylerin % 27'sinin puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark olması, ölçeğin ve ölçeğin her bir alt boyutunun yaşanmış ya da yaşanmakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerliğe sahip olup olmadığının belirlenmesine yönelik bir diğer uygulama olarak da, toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasındaki ilişkinin düzeyini, yönünü ve anlamlılığını ortaya çıkarmak için Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı hesaplanmıştır (Erdoğan, 2006). Toplam puan ile alt ölçekler ve alt ölçekler arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve orta ile yüksek düzey arasında (0,30-0,93) değişen bir ilişki olması, ölçeğin geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Cronbach alfa, test-tekrar test güvenilirliği, Spearman Brown iki yarı test korelasyonu yöntemleri ile hesaplanan güvenilirlik katsayıları, ölçek ve alt ölçekler için 0,75 ile 0,96 arasında değişmektedir. Araştırmalarda kullanılacak ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik katsayısının 0,70 olduğu (Özgenç, 2000) dikkate alınır, ölçeğin ve alt ölçeklerine ilişkin güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu görülmektedir.

Madde analizi kapsamında, ölçek maddelerinin benzer özellikleri ölçüp ölçmediğinin belirlenmesi amacıyla her bir maddenin, ölçek toplam puanı ve kapsamında bulunduğu faktör toplam puanı ile arasındaki ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı Pearson çarpım momentler korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir. Maddeler ile ölçek ve faktör toplam puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde (0,44-0,97) bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki düzeyi, yönü ve anlamlılığı ölçek maddelerinin, benzer özellikleri ölçebilme yeterliğine sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Büyüköztürk'e (2003) göre madde-toplam korelasyonu için aranan ölçüt, 0,30 ve daha yüksek olan korelasyon katsayısıdır.

Ayrıca, madde analizi kapsamında bir diğer uygulama olarak, ölçeğin her bir maddesinin ölçtüğü özellik açısından, yaşanmış ya da yaşanmakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücünü taşıyıp taşımadığının tespit edilebilmesi ama-

cıyla, ölçekten en düşük puan alan bireylerin % 27'si ile en yüksek puan alan bireylerin % 27'sinin madde ortalama puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı ilişkisiz örneklem T-Testi (Independent Samples T-Test) ile test edilmiştir. Ölçekten en yüksek puan alan bireylerin % 27'si ile en düşük puan alan bireylerin % 27'sinin madde ortalama puanları arasında 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık, ölçeğin her bir maddesinin ölçtüğü özellik açısından, yaşanmış ya da yaşamakta olan problemlerle ilgili olarak dini yüklemelere başvuranlarla başvurmayanları birbirinden ayırt edebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2003).

Özetle 27 maddelik dinî yükleme ölçeği, geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Ölçeğin farklı örneklem üzerinde geçerlik ve güvenilirliğinin sınanması önerilmektedir.

Ölçek, yükleme ve dinî yükleme konularının kuramsal çerçevesi dâhilinde geliştirilen Likert tipi bir ölçektir. Bireylerden, ölçekte yer alan her bir durumun kendilerine uyma derecesini 0 ile 3 arasında belirtmeleri istenmektedir. Maddelere verilen cevaplar 0 = Hiç Uygun Değil, 1 = Kısmen Uygun, 2 = Uygun, 3 = Tamamen Uygun şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten, ölçek toplam puanı ve 6 alt ölçek puanı alınmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0 ile 81 arasında değişmektedir. Ölçekten ve alt ölçeklerden alınan puanların yüksekliği, bireylerin geçmişte yaşadıkları ya da şu anda yaşamakta oldukları problem ya da problemlerin neden veya nedenlerine ilişkin olarak dinî yüklemelerde bulduklarını ifade etmektedir. Ölçek hem bireysel hem de grup olarak uygulanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- AHLES, P., M. (2004). Attribution Theory in A Cooperative Learning Situation: Can it explain helping behavior, Unpublished Doctoral Dissertation, Arizona State University, Arizona.
- ALTUNİŞİK, R., COŞKUN, R., BAYRAKTAROĞLU, S., YILDIRIM, E. (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı.
- BATMAN, E. (2008). Yaşamın Zorluklarıyla Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BAYKUL, Y. (2000). Eğitimde ve Psikolojide Ölçme: Klasik Test Teorisi ve Uygulaması, Ösym Yayınları, Ankara.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2003). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- ERDOĞDU, M., Y. (2006). Yaratıcılık Değerlendirme Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (12), s.61-79.
- FREEDMAN, J., L., SEARS, D., O., CARLSMITH, J., M. (2003). Sosyal Psikoloji, (Çev. A. Dönmez), İmge Yayıncılık, Ankara.
- IŞINSU H. M. (2009). Yatırım Kuramı Bağlamında Evli Çiftlerde Uyum, Nedensel ve Sorumluluk Yüklemeleri ile Yalnızlık Arasındaki Bağlantılar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KANER, S., KESİKTAS, A., D. (2008). Ders Çalışma Becerileri Ölçeği Ana-Baba, Öğretmen ve Öğrenci Formlarının Psikometrik Özellikleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41 (2), s.293-321.
- KARASAR, N. (2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KLİNE, P. (2000). An Easy Guide to Factor Analysis, Routledge, New York.
- LESTER, P., E., BİSHOP, L., K. (2000). Handbook of Tests and Measurement in Education and the Social Sciences, Scarecrow Press, Maryland.
- MCINTİRE, S., A., MİLLER, L., A. (2000). Foundations of Psychological Testing, McGraw-Hill, Boston.
- MERENDA, P., F. (1997). A Guide to the Proper Use of Factor Analysis in the Conduct and Reporting of Research: Pitfalls to Avoid, Measurement & Evaluation in Counseling & Development, 30 (3), s.156-164.

- ONARAN, O. (1981). Çalışma Yaşamında Güdüleme Kuramları, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ÖZGÜVEN, İ., E. (2000). Psikolojik Testler, Pdrem Yayınları, Ankara.
- PALLANT, J. (2001). SPSS Survival Manuel A Step-By-Step Guide to Data Analysis Using Spss for Windows, Open University Press, Philadelphia.
- PİRİ, S., KABAĞI, E. (2007). Düşünce-Eylem Kaynaşması, Yükleme Biçimleri, Depresif ve Obsesif-Kompulsif Belirtiler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Türk Psikiyatri Dergisi, 18 (3), s.197-206.
- SPIEGEL, M., R., STEPHENS, L., J. (1999). İstatistik, (Çev. Edit. A. Esin ve S. Çelebioğlu), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- SPIŁKA, B., SCHMİDT, G. (1983). A General Attribution Theory for the Psychology of Religion: The Influence of Event-Character on Attributions to God, Journal for the Scientific Study of Religion, 22 (4), s. 326-339.
- SPIŁKA, B., SHAVER, P., KİRKPATRİCK, L., A. (1985). A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, Journal for the Scientific Study of Religion, 24 (1), s.1-118.
- SUCUOĞLU, H. (2003). İşbirlikli Öğrenmenin Öğrencilerin Yükleme, Edim ve Strateji Kullanımı Üzerindeki Etkileri ve İşbirlikli Öğrenme Gruplarındaki Etkileşim Örüntüleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ŞAHİN, A. (2006). Din Kaynaklı Stres Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21, s.147-180.
- TANKIŞI, D. (2007). Kanserli Hastalarda Hastalığa Bağlı Atıflar ve Alternatif Tedaviler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- YAPAREL, R. (1994). Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 278.
- YAPICI, A. (2003). Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3 (1), 127-166.

EKLER:**ÖLÇEK****Değerli Katılımcı,**

Bu ölçek, geçmişte yaşadığınız ya da şu anda yaşamakta olduğunuz problem ya da problemlerin neden veya nedenlerini, ne düzeyde din çerçevesinde yorumlamaya çalıştığınızı belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ölçekte ifade edilen her bir durum karşısında yer alan 0-1-2-3 numaralarından her bir numaranın anlamı aşağıda yer almaktadır. Kendinizi, numaraların temsil ettiği anlamlar doğrultusunda 0 ile 3 numaraları arasında ilgili numaranın üzerine X işareti atmak suretiyle dereceleyiniz.

0 = Hiç Uygun Değil 1 = Kısmen Uygun 2 = Uygun 3 = Tamamen Uygun

Ölçekten elde edilen veriler, bilimsel bir çalışma için değerlendirilecek olup, başka herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır. Ölçek formuna isminizi yazmanız **gerekmemektedir**. Bilimsel çalışmamızın başarısı, sizlerin vereceği samimi cevaplara bağlıdır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Yaşadığım ya da yaşamakta olduğum problem/problemler; ...	Derece			
1.insanlara karşı kolaylaştırıcı olmayışından kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
2.insanlara karşı hoşgörülü olmayışından kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
3.öfkeli olmamdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
4.insanlara karşı kin ve düşmanlık duyguları içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
5.kibirli olmamdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
6.yardımsaver olmayışından kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
7.hırs ve ihtiras içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
8.hased (bir kimsenin bir şeye sahip olmasını istememekle beraber sahip olduğu için kıskanmak) içinde olmamdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
9.dürüst olmayışından kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
10.aileme karşı dinin emrettiği sorumlulukları yerine getirmeyişimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
11.dul, yetim ve düşkünlere karşı dinin emrettiği sorumlulukları yerine getirmeyişimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
12.kul hakkına özen göstermeyişimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3

13.Allah'ın emrettiği yoldan rızkımı kazanmamaktan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
14.dinle ilgili kutsal değerlere saygı göstermeyişişimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
15.doğru sözlü olmayışışimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
16.emrettiği gibi yaşamadığım için Allah'ın bana verdiği bir cezadır.	0	1	2	3
17.Kur'ân-ı Kerim'e göre yaşamadığım için Allah'ın bana bir uyarısıdır.	0	1	2	3
18.Allah'ın bana yönelik bir takdiridir.	0	1	2	3
19.ibadetlerimi yapmayışışimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
20.Allah yolunda gitmeyişişimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
21.Allah'ın beni sınadığı (denediği) bir imtihandır.	0	1	2	3
22.kaderimin bir parçasıdır.	0	1	2	3
23.Allah'ın bana bir iyiliğidir.	0	1	2	3
24.içinde bulunduğum ahlaki çöküntünün bir sonucudur.	0	1	2	3
25.dinimizin yasaklamasına karşın nikâhsız birlikteliğimden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
26.Allah'ın varlığını inkâr etmemden kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3
27.Allah'a isyanımdan kaynaklanmaktadır.	0	1	2	3

